

MEDYA VE HABER

Aslı YAPAR GÖNENÇ*

Les médias et les nouvelles

Dans cet article intitulé "Les médias et les nouvelles" nous avons fait d'abord la définition des nouvelles et puis avons parlé des caractéristiques des nouvelles. Ensuite nous avons insisté sur le lien entre le réel et les faits.

Mots Clés: Médias, Nouvelles, Vérité.

Giriş

Medya teknolojisindeki gelişmeler, kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi, televizyonun görselliği, siyasal ve ekonomik gelişmelerin okuyucu ve izleyici eğilimlerini değiştirmesi, medyanın eğitime, eğlendirme, yönlendirme gibi çeşitli işlevlerini ön plana çıkarmaktadır. Bununla birlikte kitle iletişim araçlarının en temel işlevi olan haber verme, bir başka deyişle bilgilendirme işlevi halen önemini korumaktadır.

Haber, Newsletter'lardan günümüze medya için temel öğedir. Bir gazeteyi gazete yapanın içinde yer alan haberler

*Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

olduğunu söylemek olasıdır. Yani gazetenin ana ögesi haberdir. Bu nedenle haberin özelliklerini bilmek ve haber yazımında bu özelliklere özen göstermek bir gazetecinin en önemli görevi olmalıdır.

1. Haberin Tanımı

Basının en temel işlevi haber vermek ve bireyleri bilgilendirmektir. Ancak haberin, diğer bilim dallarındaki kavramlar gibi kesin, net ve evrensel bir tanımını yapmak olası değildir. Bireysel, toplumsal ve kültürel farklılıklar haber tanımında çeşitliliğe yol açmaktadır. “Dünyadaki gazeteci sayısı kadar haber tanımı yapmak mümkündür.” (Demirkent, 1982:92)

Klasikleşmiş bir haber tanımı vardır: ‘Köpek insanı ısırırsa haber değil, insan köpeği ısırırsa haberdir.’ Burada vurgulanmak istenen haberin temelinde sıradan olmama, ilgi çekici olma özelliği bulunması gerekliliğidir.

Prof. Dr. Oya Tokgöz haberi, “Haber; olayların normal akışındaki bir kesinti ve beklenenin kesintiye uğraması konusundaki bilgidir. Haber; insanların hayat hakkında kararlar alabilmek için ihtiyaç duydukları bilgidir. Haber zamana uygun herşeydir. Haber; bir olayın raporudur. Haber; acele kaleme alınmış edebiyattır. Haber; yannın tarihidir.” (Tokgöz, 1987:6) sözleriyle betimlemektedir. Yani burada haberin güncel olması ve zamanında iletilmesi ilkeleri vurgulanmaktadır.

Cevat Fehmi Başkut ise haberin temelini oluşturan ilkeleri şu biçimde sıralamıştır:

“1. Alaka.

2. Ehemmiyet

3. Nazarı dikkati celp etme vasfı (dikkat çekici özelliği)”
(Başkut, 1967:102)

Bu ilkeler doğrultusunda haberin tanımını ise şöyle yapmıştır: “Haber okuyucunun şahsi işlerine, onun cemiyetle olan münasebetlerine, refahına taalluk eden muayyen zamana münhasır olan ve okuyucunun alakasını celbeden herhangi bir şeydir. En iyi haber bu alakayı en iyi mikyasta kazanan ve geniş mikyasta hususi alakayı temin eden haberdir.” (Başkut, 1967:106)

Daha açık bir Türkçe ile tanımlamak gerekirse haber “toplumun bilgi ve ilgisini geliştirecek, dönüştürecek, gerçekliğin, kurgusal olarak yayınlanacak medya organizasyonunun yapısına, teknolojisine ve ideolojisine göre yeniden kurgulanmasıdır.” (Rigel, 2000:177)

Washington Üniversitesi Dekanı M. Lyle Spencer 1935 yılında haberi tanımlarken şöyle demiştir: “Haber, vaktinde verilen, toplumda çok sayıda kişileri ilgilendiren ve etkileyen, bu kişilerin anlayabileceği herhangi bir olay, fikir ve kanaattir.” (Süter, 1996:1083)

Doç. Dr. Atilla Girgin’in ‘Haber Yazmak’ adlı kitabında çeşitli kaynaklardan derlediği 99 haber tanımı bulunmaktadır:

“1. Acele kaleme alınmış edebiyattır.

2. Beklenen ya da beklenmeyen gelişmelere ilişkin bilgilerdir.

3. Belirli bir alanda edinilmiş bilgidir.

4. Belirli bir yer ve zaman içinde gerçekleşen çeşitli olayların, bilmeyenlere aktarılmasıdır.

5. Bir durum ya da olayın belirtilerinin yansıtılmasıdır.
6. Bir kimse, bir yerdeki olaylar hakkındaki bilgilerdir.
7. Bir olay hakkında alınan ya da verilen bilgidir.
8. Bir olayın öteki olaylardan ayrılmasını sağlayan yönü ya da boyutudur.
9. Bir olayın raporudur.
10. Bir olayın tarafsız biçimde anlamlandırılmasıdır.
11. Bir olgu üzerine edinilen bilgidir.
12. Bireylere bilmedikleri bir evreni tanıtan bilgilerdir.
13. Bireylerin ilgi duydukları olayların hikayeleştirilmiş biçimidir.
14. Birinin zaptetmek istediği şeye denir, geri kalan her şey gazete ilanıdır.
15. Bugünün olayıdır.
16. Çevrede olup biten her şeydir.
17. Çok sayıda insanı ilgilendiren zamanlı her şey haber, en çok sayıdakiler için, en çok ilginç olan da en iyi haberdir.
18. Dar çevreler dışında da bilinir hale gelmek için, kitle iletişim araçlarının ilgisine gereksinim duyan gerçeklerdir.
19. Duyup öğrendiğimizdir.
20. Dün bilmediğimiz her şeydir.
21. Gazeteciler tarafından üretilendir.
22. Gazetecilerin yaptığıdır.
23. Gazetelerde yayımlanan şeydir.
24. Gazetelerde, dergilerde televizyonlarda, radyolarda yayımlanan bilgilerdir.
25. Gazeteye basıldığında okuyucuya yararlı olacağı düşünülen olaydır.
26. Gazeteyle okuyucu arasındaki bilgi alışverişidir.

27. Gelişen olayların sonucudur.
28. Genelde statüko (durağanlık, hareketsizlik, eylemsizlik, stabilite) değişikliği, istisnai hallerde statükonun devamıdır.
29. Gerçeğin dublörüdür.
30. Gerçeğin toplumsal kurgusudur.
31. Gerçek olan bir şeyin özetidir.
32. Güncel ve ilginç bir olayın, olduğunca nesnel ve gerçeğe uygun bir biçimde sunulmasıdır.
33. Halkı ilgilendiren olaylardır.
34. Halkın ilgi göstereceği her şeydir.
35. Henüz olmuş ya da önceden olmakla birlikte, henüz ortaya çıkmış bir konudaki taze bilgidir.
36. Herhangi bir konuda yeni bilgidir.
37. Herhangi bir ortamda meydana gelen olay sonucu yaratılmış yeni oluşumlara ilgi duyan halkın, bunları öğrenme gereksinimini karşılayan bilgilerdir.
38. Hikayenin hikayesidir.
39. İlgilenenler tarafından yeni bilgi sanılandır.
40. İlginç olan, bilmek, işitmek, okumak, öğrenmek isteyebileceğimiz her şeydir.
41. İnsana "Vay Canına!" dedirten her şeydir.
42. İnsanın bilgi edinme ihtiyarını karşılayan bir çeşit öğedir.
43. İnsanın ilgisini uyandıran bilgilerdir.
44. İnsanlara iletilen önemli olaylardır.
45. İnsanları ilgilendirecek zamanlı bir fikrin, bir olayın ya da bir sorunun özetidir.
46. İnsanların bilmek istediği her şey haberdir.

47. İnsanların gelecekleriyle ilgili kararları almakta, öteki insanlar ve çevreyle anlamlı ilişkiler kurmakta, dünyayı algılamakta en önemli unsuru oluşturan bilgilerdir.
48. İnsanların hakkında konuşacakları şeydir.
49. İnsanların üzerinde konuştuklarıdır.
50. Karşılaşılan her yeni, haberdir.
51. Katkısız gerçekleri ileten bilgiler bütünüdür.
52. Kaynaklardan izleyiciye aktarılan bilgidir.
53. Kişileri ve toplumu ilgilendiren olayların aktarımıdır.
54. Kişilerin kafalarında bir anda bir anda ışık yaktıran yüzeysel bilgilerdir.
55. Kişilerin yaşamları hakkında mantıklı karar verebilmeleri için gerekli bilgilerdir.
56. Kitle iletişim araçları tarafından okura, izleyiciye, dinleyiciye, “bunu oku”, “bunu izle”, “bunu dinle” diyerek dayatılandır.
57. Kitle iletişim araçlarında yayımlanan şeylerdir.
58. Kitle iletişim araçlarında yer alan ilginç öykülerdir.
59. Kulaktan kulağa dolaşan sözdür.
60. Muayyen bir zamana ait hadiseleri vaktinde bildiren, muayyen adette eşhası alakadar eden ve kıymeti, alakadar ettiği şahısların adediyle orantılı olan şeydir.
61. Okumak, dinlemek ya da seyretmek için, bireylerin zaman ya da para ödeyerek satın almayı istedikleri şeydir.
62. Okurların ilgisini çekecek bütün olaylardır.
63. Okuru ilgilendirecek değişiklik ya da gelişmedir.
64. Okuyucu, izleyici ya da dinleyici için öncelikle yeni gerçeklerle ilgili, doğru ve anlaşılır bilgilerdir.

65. Okuyucu, izleyici ya da dinleyici için önemli olan, yakın zamanda meydana gelmiş ya da ortaya çıkarılmış bir olaya ilişkin bilgidir.
66. Okuyucuların öğrenmek istedikleridir.
67. Okuyucunun şahsi işlerine, onun cemiyetle olan münasebetlerine, refahına taalluk eden, muayyen zamana münhasır olan ve okuyucunun alakasını celbeden herhangi bir şeydir.
68. Olan her şeydir.
69. Olayın kendisi değil, o olayın bilgisinin aktarımı, bildirimidir.
70. Olayın, asıl çerçevesi içinde yeniden kurgulanan anlatımıdır.
71. Olaylar, gazetecinin beyin süzgecinden ve değerlendirmesinden geçerek kitlelere aktarıldığında haber olabilmektedir.
72. Olaylarda ve bunların doğurduğu fikirlerde esas olan şeyin aktarımıdır.
73. Olayların edebiyatıdır.
74. Olayların normal akışındaki bir kesinti ve beklenenin kesintiye uğraması konusundaki bilgidir.
75. Olduktan sonra algılanabilen bir olgudur.
76. Olma olasılığı bulunan ya da olacak bir şey hakkında önceden yapılan uyarıdır.
77. Önemli sayıdaki insanları ilgilendiren olayların, gerçeklerin, görüşlerin zamanlı bildirilişidir.
78. Özet bir öykü ya da rapordur.
79. Saklı kalmış olguların gün ışığına çıkarılmasıdır.

80. Tanık olamayanlara verilen, meydana gelmiş olaylarla ilgili bilgilerdir.
81. Tarafsız olarak, bir araç tarafından verilen bilgidir.
82. Tarihin kabaca yazılmış ilk müsveddesidir.
83. Toplum fertlerinin sağduyulu yargılarda bulunabilmeleri için gerekli bilgidir.
84. Toplumda çok sayıda kişiyi ilgilendiren, etkileyen, doğruluğundan kuşku duyulmayan herhangi bir olayın, düşünce ya da görüşün, halkın anlayabileceği biçimde ve tam zamanında verilmesidir.
85. Toplumu ilgilendiren olay, fikir ve kanıtların, iyi ve doğru bir şekilde, yayın araçlarıyla topluma aktarılmasıdır.
86. Üzerinde çalışanların uyguladıkları yöntemler sonucu ortaya çıkan bilgi belgesidir.
87. Üzerinde konuşulan her şeydir.
88. Vaktinde verilen, toplumda çok sayıda kişileri ilgilendiren ve etkileyen, bu kişilerin anlayabileceği herhangi bir olay, fikir ve kanaattir.
89. Ya öncelikle ve en iyi biçimde bir tarih ya edebiyat malzemesi ya toplum koşullarının bir kaydı ya halkın tutkularının bir ifadesi ya da gazetecilerin önyargılarıdır.
90. Yarın, bugünün tarihini yazacaklar için hazırlanmış dip notlardır.
91. Yarının tarihidir.
92. Yayın-müdürlerinin "haber" dediği şeydir.
93. Yeni bir olay ya da olayın anlatılışıdır.
94. Yeni bir vaziyet almamızı gerektiren her şey haberdir.
95. Yeni olmuş olayın ilk duyurusudur.

96. Yeni olmuş ya da olacak olan olay üzerine bilgidir.
97. Yeniliği öğrenme gereksinimidir.
98. Zamana uygun her şeydir.
99. Zamanın raporudur." (Girgin, 2002: 4-9)

Görüldüğü gibi haber yüzlerce tanımını yapmak olasıdır. Ancak bütün bu tanımlarda yer bir çok ortak özellik göze çarpmaktadır. Bunlardan belli başlıları haberin ilginç olması gerekliliğidir. Bir diğeri ise yeni olmasıdır. Ayrıca zaman olgusu da haber açısından son derece önemlidir.

2. Haberin Özellikleri

Haberin temel özelliği doğru olması gerekliliğidir. Bunun sağlanabilmesi içinse haber kaynaklarının güvenilirliğine özen göstermek gerekmektedir. Haberin inandırıcı ve gerçek olmaması gazetenin ve gazetecinin güvenilirliğini sarsmaktadır. Bu nedenle bir haberin oluşturulması sırasında soruşturma, araştırma ve denetim büyük önem taşımaktadır. "Bir şeyi duyduktan sonra soruşturacaksınız, karşılıklı çift kontrol yapacaksınız, konunun uzmanlarıyla görüşeceksiniz, hedef alınan insanı bulacaksınız, ona da doğrulatacaksınız ancak bu işlemlerden sonra haber olabilir." (Pulur, 1996:946)

Yani gazeteci olaya tek taraflı yaklaşmamalı, olayın tüm boyutlarını irdelemelidir. Kısaca okurun kendi kendine sorabileceği tüm soruların yanıtına haberi içinde yer vermelidir.

Ayrıca haberciliğin belki de en önemli kurallarından biri de haberin tarafsız, bağımsız ve yorumsuz olması ilkesidir. Haber yazımında duygusallığa yer yoktur. Duyguların habere katılması haberin tarafsızlığı ilkesiyle çatışmaktadır.

Haber içinde yer alan kişi ya da kurumlardan herhangi birini tutmadan olayı olduğu gibi vermelidir. Bu noktada yorumla haberin birbiriyle karıştırılmaması son derece önemlidir. Haberin içine hiçbir biçimde yorum konulmamalı ve haber kişi ya da kurumların çıkarlarını koruyucu bir biçimde kaleme alınmamalıdır.

Haber değerini zamanla kazanmaktadır. Bir haberin 'taze' olması yani yeni olması son derece önemlidir. Ayrıca haberde zamansal yakınlığın yanı sıra mekansal yakınlıkta aramak gerekmektedir. Ancak burada sözü edilen yalnızca bölgesel yakınlık değil duygusal yakınlıktır.

Olayların ilginçliği zamana, coğrafyaya, cinsiyete ve sosyo-kültürel konuma göre değişmektedir. Bu nedenle haberler okuyucu çeşitliliğine göre ayrılmaktadır.

Ayrıca haber oldukça sade bir dille yazılmalıdır. Haber metnine duygusal öğeler katılmadan etkileyici bir dil kullanılmalıdır. Okuyucunun dikkatini ve ilgisini dağıtmamak için habere gereksiz öğeler ve ayrıntılar katılmamalıdır. Anlamayı kolaylaştırmak için tümceler kısa olmalıdır. Bu noktada somutluk, nesnellik ve açıklık son derece önemlidir.

Gazetecilik alanında haberin başlığı metinden daha önemlidir. Çünkü okuru metne çeken genellikle başlık olmaktadır. Başlığın temel amacı, haberin özetini vermek, habere çekicilik kazandırmaktır. Üst başlık, alt başlık ve spot başlık olmak üzere üçe ayrılan başlıklar arasında bir anlam birliği olmalıdır.

Cevat Fehmi Başkut'un 'Gazetecilik Dersleri' adlı kitabında yer alan öğrencilerine yönelik tavsiyelerini haberin özellikleri olarak yorumlamak olasıdır:

“- Haberi yazarken, kaç okuyucuyu ilgilendirdiğine, önem derecesine, okuyucu işlerinde, toplumla olan ilişkilerinde, hükümetin faaliyetleri hakkında bilgilenmesinde etkili olup olmadığı göz önünde bulundurulmalı.

- Her hadise mümkün oldukça okuyucuyu memnun ve tatmin edecek şekilde yazılmalı. Not: Burada memnunluk, kişisel menfaatlara yönelik değil de bilgi yönünden dolgunluk manasında geliyor olması gerekir. Aksi halde haberin objektiflik ilkesi göz ardı edilmiş olur.

- Toplumsal, siyasi, ekonomik ve teknik olayları insanların ilgisini çekecek şekilde biçimlendirmek gerekir.

- Her türlü mücadelenin çok fazla okuyucusu vardır. Ancak müdahale ve münakaşa çıkarmak uğruna uydurma şeyler yazmamalı, sosyal sorumluluk ve ahlak ilkeleri göz önünde bulundurulmalıdır.

- Kişilerin özel hayatına (kamu menfaatlerinin gerektirdiği durumlar hariç) girmeye kimsenin hakkı yoktur.

- Masum olabilecek bir kadının faziletini şüpheye düşürecek şekilde yazı yazılmamalı.

- Cinsi suçları aktarırken, fazla ayrıntıya girilmemeli, bir takım okuyucuların behimi hislerini tatmin etmek uğruna toplumsal ahlaktan taviz verilmemeli.

- Gerçek esrarengiz olaylar ilgi çeker fakat esrar olmayan yerde esrar icat etmeye çalışmak iyi sonuçlar doğurmaz.

- Çocuk, haber açısından çok ilgi çeker. Fakat bu konuyu istismar etmemek gerekir.

- Hayvanlarla ilgili haberlerde abartıya kaçmamak gerekir.

- Olayların değeri, okuyucu üzerinde oluşturacağı etki kadardır.

- Okuyucunun tanıdığı veya bahsini duyduğu insanların daha çok dikkat çektiği unutulmamalı.

- Bir olayı yazmaya başlamadan önce, mantık ölçüsünden geçirmeli, istatistiki verilere dayandırılmalı, bilinenin gerçeği dışına çıkılmamalı.” (Başkut, 1967)

Burada belirtilen özellikler gerçekte basın meslek ilkelerinin de temelini oluşturmaktadır. Ancak günümüz Türk basınının içinde bulunduğu durum bu ilkelerin tam anlamıyla uygulanmasına olanak sağlamamaktadır. “Mali gücü elinde tutanlar, bu araçlardan faydalanarak kamuoyunu yönlendirmektedirler.” (Güz, 1996:983) Bu nedenle çoğunlukla haber ve propaganda ya da haber ve yorum birbiriyle karıştırılmaktadır. Özellikle siyasal haberlerin propaganda amaçlı mı olduğu yoksa halkı bilgilendirmek, haberdar etme amaçlı mı olduğu anlaşılmamaktadır.

Haber olgusu karşımıza gerçeğin aktarımı olarak çıkmaktadır. Ancak haberin gerçeğin birebir kendisi olmadığı yalnızca gerçeğin bir kurgusu olduğu unutulmamalıdır. Bu noktada gazetecin olayı nasıl kurguladığı ya da hikaye ettiği büyük önem kazanmaktadır. “Haber her an yeniden ve daha değişik kurgulanabilir... Yani değişkendir. Olayı izleyenin veya aktaranın bakış açısı ve hazırlık durumuna göre her an haberin anlatım seyri ve verilmek istenen sonuç değişebilir.” (Kahraman, 1996:1112)

Sonuç

Sonuç olarak bir gazetecinin bir haberi irdelerken olayları bir araştırmacı gibi ele alması ve olayı oluşturan öğelerin her birini ayrıntılı bir biçimde sorgulaması gerekmektedir. Gazetecinin gözü önünde gelişen bir olayı bile irdemesi gerekmektedir. Olayın

nedenlerini, oluş biçimini, varsa geçmişini gözler önüne sermek zorundadır. Elbette bütün bunları yaparken haber özelliklerini ve etik değerleri önplanda tutmak zorundadır. İyi bir haber yazmanın ve iyi bir gazeteci olmanın temel koşulu budur. Ancak ne yazık ki günümüzde haber tüketime yönelik bir meta konumuna indirgenmiştir.

Kaynakça

- BAŞKUT Cevat Fehmi, (1967), Gazetecilik Dersleri, Sermet Matbaası, İstanbul.
- DEMİRKENT Nezih, (1982), Sayfa Sayfa Gazetecilik, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- GİRGİN Atilla, (2002), Haber Yazmak, Der Yayınları, İstanbul.
- GÜZ Nurettin, (1996), "Türk Basınında Gündem Oluşturma", Yeni Türkiye 12, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ankara.
- KAHRAMAN Fevzi, (1996), "Habercilik ve Ajanslar", Yeni Türkiye 12, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ankara.
- PULUR Hasan, (1996), "Bizim Mesleğimiz.....", Yeni Türkiye 12, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ankara.
- RİGEL Nurdoğan,(2000), İleti Tasarımında Haber, Der Yayınları, İstanbul.
- SÜTER Şakir, (1996), "Habercilik", Yeni Türkiye 12, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ankara.
- TOKGÖZ Oya, (1987), Temel Gazetecilik, A.Ü BYY Yayınları, Ankara.

